

протојереј Георгије Флоровски

СВЕТИ ЈОВАН ЗЛАТОУСТИ ПРОРОК МИЛОСРЂА*

Златоусти је био моћан проповедник. Он је био наклоњен проповедању, и сматрао проповедање као дужност хришћанског свештеника. Свештенство је ауторитет, али то је ауторитет речи и убеђења. Оно је изразити знак Хришћанске моћи. Краљеви принуђују, свештеници убеђују. Први делају помоћу наређења, а други бодрењем. Свештеници се обраћају људској слободи, људској вољи и позивају на одлуку. Као што је Свети Златоуст имао обичај да каже, „Ми морамо да остваримо спасење људи речју, благошћу и бодрењем“. Потпуни смисао људског живота за Св. Златоустог био је у томе што је он требало да буде живот у слободи и због тога живот у служењу. У његовом проповедању он је говорио непрестано о слободи и одлуци. Слобода је за њега била слика Бога у човеку. Христос је дошао, како је Златоусти имао обичај да подсећа, управо да лечи вољу човекову. Бог увек поступа на такав начин да не наруши нашу слободу. Сам Бог делује позивима и опоменама, не принудом. Он показује прави пут, зове и позива, и упозорава на опасности од покварености, али не приморава. Хришћански свештеници морају поступати исто тако. По темпераменту, Златоусти је више био максималиста, оштар и строг, али је увек био против принуде чак и у борби са јеретцима. Хришћанима се забрањује, он је наглашавао, да примењују насиље чак и за добре циљеве: „Наше ратовање не убија живе него радије оживљава мртве, јер је оно руковођено духом благодати и смерности. Ја прогоним речима, не песницама. Ја прогоним јерес, не јеретике. Мени више приличи да будем прогоњен, него да прогоним. Тако је Христос победио као Распети, а не као распињач“. Снага Хришћанства за њега је у смерности и трпељивости, а не у сили. Човек мора бити строг према себи, а благ према другима.

Ипак, Златоусти уопште није био сентиментални оптимиста. Његова дијагноза људске ситуације била је озбиљна и страшна. Он је живео у времену кад је Црква била нагло преплављена помилама површних обраћеника. Он је имао утисак да је проповедао мртвима. Он је посматрао недостатак и самозадовољну неправду и видео их

---

* Са енглеског превео Радмило Крстић.

скоро у апокалиптичкој перспективи: „Ми смо угасили ревност, и тело Христово је мртво“. Он је имао утисак да је говорио људима за које Хришћанство беше само конвенционална мода, празна форма, један манир и једва мало више. „Међу хиљадама човек једва може наћи више од стотину њих, који се спасавају, а чак и у то сумњам.“ Он је био очајан због великог броја називи Хришћана, као додатне хране за ватру“.

Просперитет је за њега представљао опасност, најгору врсту гоњења, гору од отвореног прогона. Нико не примећује опасности од просперитета који доноси лакомисленост. Људи се успављују, а ђаво убија поспане. Златоусти је био нарочито узнемирен отвореним и свесним нарушавањем моралних прописа, чак и међу свештенством. Со је губила свој укус. Он није на ово реаговао само речју укора и прекора, него и делима милосрђа и љубави. Он се одважно бавио обновом друштва, лечењем социјалних болести. Он је проповедао и практиковао милосрђе, оснивао болнице и сиротишта, помагао сиротињу и невољне. Он је желео да поврати дух делотворне љубави. Он је желео више активности и више одговорности међу хришћанима. Хришћанство је за њега било управо „ПУТ“ као што је то некада било описано у апостолска времена; сам Христос је био „Пут“. Златоусти је увек био против свих компромиса, против политике мирена и прилагођавања. Он је био пророк целовитог Хришћанства.

Златоусти је био углавном проповедник морала, али је његова етика била дубоко укорењена у вери. Он је имао обичај да тумачи Свето Писмо своме стаду, а његов омиљени писац био је Св. Павле. Његове посланице су биле те у којима је човек могао видети органску везу између вере и живота. Златоусти је имао своју омиљену догматску тему, којој би се стално враћао. То је пре свега тема о Цркви блиско повезана са учењем о Искупљењу, као жртвовању самога Првосвештеника Христа; Црква је ново биће, живот у Христу и живот Христа у човеку. Друго, тема о Евхаристији, као светој тајни и жртви. Само није исправно звати Златоустог, као што су га звали „учитељ Евхаристије“, *doctor Eucharisticus*. Јер ове теме су узајамно повезане. Једино кроз Евхаристију Црква је могла бити жива.

Златоусти је био сведок живе вере, и стога његов глас се тако жудно слушао, и на Истоку и на Западу; али за њега је вера била правило живота, а не само теорија. Догмате треба применити у пракси. Златоусти је проповедао Еванђеље Спасења, благу вест новог живота. Он није био проповедник независне етике. Он је проповедао Христа, и то распетог и васкрслог, Јагње Божије и Првосвештеника. Правилан живот за њега је био једини доказ правилног веровања. Вера се доказује делима, делима милосрђа и љубави. Без љубави, вера, созерцање и визија Божијих тајни су немогући. Златоусти је посматрао очајну борбу за истину у друштву свога сопственог времена. Он се увек интересовао за живе душе; он је говорио људима, живим личностима. Он је увек проповедао стаду за које се осећао одговорним. Он је увек излагао конкретне случајеве и ситуације.

Једна од његових сталних и омиљених тема била је она о богатству и сиромаштву. Та тема је била наметнута и диктирана околи-

лом у којој је Златоусти морао да ради. Он је морао да се суочава са животом у великим и пренасељеним градовима, са напетом између богатих и сиромашних. Он просто није могао да избегне друштвене проблеме по цену одвајања Хришћанства од живота, али социјални проблеми били су за њега изразито религиозни и етички проблеми. Он није био на првом месту социјални реформатор, мада је имао своје сопствене планове за Хришћанско друштво. Он се бринуо за понашање Хришћана у свету, за њихове дужности и позиве.

У његовим проповедима налазимо пре свега, продорну анализу стања друштва. Он налази и сувише много неправде, хладноће, равнодушности, страдања и туге у друштву његовог времена. Он одлично запажа до каквог степена је све то повезано са жељом богаћења ондашњег друштва, са грамзивим духом тадањег живота. Тај грамзиви дух рађа неједнакост и према томе неправду. Златоусти није узнемирен само јаловошћу луксузног живота; он се побојава богатства као сталног искушења. Богатство заводи богате. Богатство само по себи нема вредности; то је маска испод које је право лице човека сакривено, али они који имају поседе цене их и варају се; они их вреднују и уздају се у њих. Сва имања, не само велика, опасна су уколико човек навикне да се узда у оно што је по самој природи нешто пролазно и нестварно.

Златоусти је ту веран духу Евангеља. Благо се мора скупљати на небу а не на земљи, а сва земаљска блага су нестварна и осуђена на пропадање. „Чезња за богатством није нормална“, каже Златоусти. Она је само оптерећење за душу, опасно оптерећење. Она заробљава душу; и одвраћа је од служења Богу. Хришћански дух је дух одрицања, а богатство везује човека за мртве ствари. Дух грамзивости извитоперава визију, изопачава перспективу. Златоусти је строго држао заповести *Беседе на Гори*. „Не брините се за живот свој шта ћете јести... ни за тело своје, у шта ћете се обући... живот је претежнији од јела и одећа“, али управо је стрепња оно што је у нарави грамзивога друштва.

Хришћани су позвани да се одрекну све имовине и да иду за Христом у потпуном поуздању и с поверењем. Поседовање се може оправдати само добром употребом: гладне нахранити, сиромашне помоћи и дати све незбринутима. Овде је главна затегнутост и главни сукоб, између духа Цркве и ђуди земаљског друштва. Сурова неправда стварног живота је крвава рана овога друштва. У свету туге и потребе, сва поседовања су неисправна — она су само доказ хладноће и симптоми маловерја. Златоусти иде тако далеко да осуђује сјај храмова. „Црква је“, каже он, „ликујући сабор ангела а не радња златара“. Црква полаже право на људске душе, и само ради тих душа Бог прихвата неке друге дарове. Путир који је Христос понудио апостолима на Тајној вечери није био направљен од злата, па ипак је био драгоценiji од свега. Ако желите да учините част Христу, учините то кад Га видите нагог, у личности сиромаша у ритамима. Нема користи ако доносите драгоцене дарове у храм а остављате Христа напољу да трпи хладноћу и гологињу. Нема користи ако је храм пун златних сасуда, а сам Христос гладује. Ви правите златне путире а нисте у стању да понудите чашу воде жеднима.

Христос као бескућник, странац, лута и проси, па уместо да Га примите — ви правите украсе“.

Златоусти се бојао да све што се оставља на страну је у извесном смислу украдено од сиромашних. Човек не може бити богат осим по цену осиромашења других. Корен богатства је увек у некој неправди. Ипак, сиромаштво за Златоустог није врлина само по себи. Сиромаштво је значило за њега, пре свега, невољу и оскудицу, страдање и патњу. Из овог разлога Христос се може наћи међу сиромашнима и Он долази к нама прерушен у просјака а не у богаташа. Сиромаштво је благословено само ако је с радошћу прихваћено Христа ради.

Сиромашни имају мање брига него богати, и независни су — или бар то могу бити. Златоусти је био потпуно свестан да сиромаштво може такође бити и искушење, не само као тешкоћа, него као подстрекач зависти и очајања. Из тог разлога он је желео да сузбије немаштину да би не само олакшао трпење него такође и уклонио искушења.

Златоусти се увек бавио етичким проблемима. Он је имао своју сопствену визију праведног друштва, и први предуслов за то била би, по његовом мишљењу, једнакост. То је први захтев праве љубави. Али Златоусти би ишао много даље. Он је осећао да постоји само *један власник свих ствари* на свету — сам Бог — *Творац свега*. Строго говорећи никаква приватна својина не би требало да постоји уопште. *Све припада Богу*. Све је пре позајмљено него ли дато од Бога на управу, за Божије сврхе. Златоусти би додао: *све је Божије, сем добрих дела човекових* — то је једино што човек може поседовати. Пошто све припада Богу, нашем заједничком Господару, онда је све дато на заједничку употребу. Не важи ли то чак и за земаљске ствари? Градови, тргови, улице, зар нису они у заједничком поседовању? Божија економија је исте врсте. Вода, ваздух, сунце и месец, и све остало што је створено, одређено је за заједничку употребу. Свађе обично почињу када људи покушају да присвоје ствари, које по самој њиховој природи, нису одређене за приватно поседовање неколицине, искључујући друге.

Златоусти је имао озбиљне сумње у вези са приватном својином. Не почиње ли сукоб откако се увело хладно разликовање између „*мога*“ и „*твога*“? Златоусти је био заинтересован не толико за резултате колико за узроке — за оријентацију воље. Где ће човек скупљати његово благо? Златоусти је за правду у одбрани људског достојанства. Није ли сваки човек створен по лику Божјем?

Зар није Бог желео спасење и обраћење сваког појединца без обзира на његов положај у животу и чак без обзира на његово понашање у прошлости? Сви су позвани на покајање и свако се може покајати. Ипак, Златоусти није занемаривао ни материјалне ствари у својим проповедима. Материјална добра такође долазе од Бога и она нису рђава сама по себи. Рђаво је само неправично коришћење добара, на профит неких док су други остављени да гладују. Одговор је у љубави. Љубав није себична, „*није надмена, не тражи своје*“. Златоусти је гледао назад на првобитну Цркву. Види код првих хришћана јачање побожности. Они одбацују своје богатство уз радо-

вање и са великим задовољством, јер су већа била она богатства која су примили без труда. Нико није приговарао, нико није завидео, нико није гунђао, не беше гордости, не беше презирања. Нема ни говора о „мојем“ и „твојем“. Зато је радост служила за њиховим столом; нико не мисли да једе своје сопствено или што припада другоме. Нити су они сматрали имовину њихове браће за нешто туђе њима самима, јер све је било имовина заједничког Господа; нити су веровали да треба да имају неку својину, све је било братско. Како је ово било могуће, пита Златоусти: из надажнуте љубави, из признања неизмерне љубави Божије.

Али то уопште не значи да је Златоусти проповедао „комунизам“. Сам образац може бити преваран и заводљив као било који други. Реалан је само дух. Оно што је Златоусти проповедао у градовима, монаси су ревностно практиковали у својим заједницама, исповедајући делима да је Бог једини господар и власник свега. Златоусти није гледао на монашки живот као на вишу школу само за изабране, него пре као на нормалан евангелски узор намењен свима хришћанима. По овом питању он је био у потпуној сагласности са главним предањем ране Цркве, од Св. Василија и блаженог Августина до Св. Теодора Студита у каснијим временима. Али снага монаштва није у самом узору, него у духу самопожртвовања у избору „вишег позива“. Беше ли ово позив само за неколицину? Златоусти је увек сумњао у неједнакост. Није ли било опасно правити разлику између „јаког“ и „слабог“? Ко би могао пресудити и одлучити унапред? Златоусти је увек мислио на стварне људе. Постојала је нека врста њему својственог индивидуализма у његовом приступу људима, али је увек ценио једнодушност изнад свега — дух солидарности, дух заједничке бриге и одговорности, дух служења. Ниједна личност не може расти у врлини, ако не служи својој браћи. Зато је он увек истицао милосрђе. Они који нису у стању да своје милосрђе докажу делом биће остављени ван свадбене одаје Христове. Није довољно, каже он, само дићи наше руке према небу — треба их испружити према сиротима, и тада ћеш бити услишен од Оца. Он указује да ће се на страшином суду поставити једино питање о нашем милосрђу. Али ипак, Златоусти није само моралиста. Његова етика је имала очигледно мистичну дубину. *Истинити олтар је тело самих људи.* Није довољно молити се код олтара. Постоји други олтар сачињен од живих људи, а тај олтар је сам Христос, Његово Тело. Жртва праведности и милосрђа треба да се приноси на овај олтар, ако желимо да наше жртве буду од Бога прихваћене. Дела милосрђа треба да извиру из највеће преданости и оданости Христу, који је дошао у свет да олакша сваки недостатак, тугу и бол.

Златоусти није веровао у апстрактне схеме; он је имао пламену веру у стваралачку моћ хришћанске љубави. То је био разлог да је он остао учитељ и пророк у Цркви за сва времена. У младости је провео неколико година у пустињи, али тамо неће остати целога живота. За њега је монашка усамљеност била само припремни период. Он се вратио у свет да објави силу Еванђеља. Он је био богомдани мисионар; имао је апостолску и еванђелску ревност. Желео је да подели своје надажнуте са својом браћом. Желео је да ради на успо-

стављању Царства Божијег. Он се молио за остварење тога Царства у заједничком животу свих људи, тако да нико не би морао да се повлачи у дивљину због трагања за савршенством, јер би имао исту могућност и у градовима. Он је желео да реформише сâм град, и због тога је изабрао за себе пут свештенства и апостолства.

Да ли је ово био утопијски сан? Да ли је било могуће преобразити свет и надвладати световност овога света? Да ли је Златоусти успео у својој мисији? Његов живот био је буран и тежак, то је био живот трпења и мучеништва. Он је био прогањан и одбачен не од многобожаца него од лажне браће и умро је као бескућник у прогонству. Све што му је било дато да претрпи прихватио је радосно, као из руке Христове, који је и сâм одбачен и погубљен. Црква је захвално признала то његово сведочење и свечано прогласила Златоустога за једног од васеленских учитеља за сва времена која долазе.

Постоји нека необична арома модернизма у делима Златоустог. Његов свет је био као наш, свет напетости, свет нерешених проблема у свим областима живота. Његов савет може бити привлачан и нашем добу, не мање него његовом сопственом добу. Али његов главни савет је остварење целокупног Хришћанства, у којем су вера и милосрђе, веровање и пракса, органски спојени, у безусловном препуштању човека неодољивој Божијој љубави, у безусловном поверењу у Његову милост, у безусловној одговорности за Његову службу, кроз Исуса Христа, Господа нашег.